

KNYGA, NEABEJOTINAI RASIANTI VIETĄ ANT KIEKVIENO TEISININKO (IR NE TIK) DARBO STALO

PROF. DR. MILDA VAINIUTĖ

*Mykolo Romerio universitetas,
Teisės mokykla,
Viešosios teisės institutas*

„Konstitucija turi būti įrašyta į širdis, o ne tik popieriuje“.
Margaret Thatcher

Kaip žinoma, demokratiškas valstybių gyvavimas, visų pirma, yra grindžiamas nuostata, kad Konstitucijos, kaip visuomenės sutarties, viršenybės užtikrinimas yra būtina ir nekvestionuojama sąlyga. Kitaip tariant, demokratija kaip visuotinis gėris galima tik „<...> vadovaujantis maksima, kad Konstitucijos ir teisės viršenybė negali būti jokių kompromisų objektas“.¹ Šio principo realus įgyvendinimas priskiriamas konstitucinės kontrolės institucijoms, o Lietuvos Respublikoje, referendumu priėmus 1992 metų Konstituciją, tai – Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo misija.

Būtina pabrėžti, kad Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas suformulavo plačią Konstitucijos viršenybės principo, kaip pamatinio demokratinės teisės valstybės reikalavimo, jurisprudencinę doktriną. Apibendrintai ji išdėstyta 2002 m. gruodžio 24 d. nutarime², kuriuo Teismas vėliau ne kartą rėmėsi praktikoje. Be kita ko, šiame

¹ Žalimas, D. Konstitucijos viršenybės užtikrinimas: kai kurie Konstitucinio Teismo implicitinių įgaliojimų aspektai. *Jurisprudencija*, 2018, 25 (1), p. 38.

² Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2002 m. gruodžio 24 d. nutarimas (*Valstybės žinios*, 2003, Nr. 19–828) ir kt.

nutarime Konstitucinis Teismas taip pat konstatavo Konstitucijoje įtvirtintą glaudžią Konstitucijos viršenybės principo sąsają su konstituciniu teisinės valstybės principu.

Laikantis šios nuostatos, moksliniai tyrimai, gvildenantys klausimus, susijusius su konstitucinės kontrolės institucijų teisiniu statusu, konstitucinės jurisprudencijos raida bei šio svarbaus konstitucinio instituto ateities perspektyva, neabejotinai labai svarbūs. Vis dėlto tokie moksliniai darbai tampa dar reikšmingesni, jei jų autoriai – didelę teorinę ir praktinę patirtį sukaupusios asmenybės. Aptariamam atveju šis aspektas ypač ryškus, nes monografijos autoriai – konstitucinės teisės plačiaja prasme aukščiausios kvalifikacijos profesionalai.

Taigi prieš akis – 2019 m. publikuotas originalus ir novatoriškas leidinys, kurio pavadinimas – „Konstituciniai ginčai“ – skaitytojui nesunkiai leidžia suprasti, kad monografijoje, be kita ko, bus nagrinėjami klausimai, susiję su Konstitucinio Teismo statusu ir vieta valstybės valdžios institucijų sistemoje, įgaliojimais, garantijomis, analizuojami Konstitucinio Teismo nutarimai, išvados, jų teisiniai padariniai ir kt. Jei būtų svarstoma, ar šia tema galima parašyti ką nors naujo, tokį skepticizmą nesunkiai galima atremti pritariant leidinio įvade išsakytai pozicijai, kad „<...> išsamiau susipažinus su Konstituciniam Teismui skirtais mokslinių tyrimų darbais, negalima nepastebėti, kad juose kai kurie labai svarbūs Konstitucinio Teismo veiklos aspektai iki šiol mažai nagrinėti arba analizuoti tik fragmentiškai.“ Galima suprasti, kad, kaip teigiama įvade, didžiausias dėmesys leidinyje, be kita ko, skiriamas vienai iš nepakankamai tyrinėtų sričių – konstitucinių ginčų teisiniams pagrindams ir jų realiam taikymui (įgyvendinimui) Konstitucinio Teismo praktikoje, nes, pasak autorių, „stokojama kompleksinių tyrimų, kuriuose sistemiškai ir nuosekliai būtų analizuojami ne tik konstitucinių ginčų konstituciniai pagrindai, bet ir atskleistos teorinės ir praktinės problemos, kylančios sprendžiant konstitucinius ginčus.“

Birmontienė Toma, Danėlienė Ingrida, Jarašiūnas Egidijus, Sinkevičius Vytautas, Žalimas Dainius. *Konstituciniai ginčai: monografija*. Mokslinis redaktorius Vytautas Sinkevičius. Mykolo Romerio universitetas, 2019.

Svarbu ir tai, kad autoriai įvade aiškiai suformuluoja tyrimo tikslą, įvardija jam pasiekti būtinus uždavinius, apibrėžia tyrimo objektą, atskleidžia pasirinktą tyrimo metodologiją (p. 10–11).

Pabrėžtina, kad monografijos autoriai nagrinėjamus klausimus pateikia atsižvelgdami ne tik į nacionalinės, bet ir tarptautinės konstitucinės raidos diskursą, kitaip tariant, atliekant tyrimą aktyviai naudotas ir lyginamosios analizės metodus. Antai leidinio I skyriuje „Konstitucijos samprata ir viršenybė“ 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucija aptariama atsižvelgiant į konstitucijų tipologiją, vienai ar kitai konstitucijų grupei ją priskiriant pagal tam tikrus kriterijus. Šiuo atveju atkreipiamas dėmesys į šios Konstitucijos vietą kitų valstybių konstitucinio reguliavimo plotmėje. Monografijos III skyriuje „Konstitucinis Teismas – savarankiškas ir nepriklausomas teismas“ prof. dr. Toma Birmontienė, komentuodama įvairių valstybių apsisprendimus, kuriais siekiama užtikrinti konstitucijos viršenybės principą vienoje ar kitoje šalyje, apžvelgia pasaulyje egzistuojančius konstitucinės justicijos modelius. O I skyriaus 2 poskyryje „Konstitucijos viršenybės principas – konstitucinės kontrolės pagrindas“ dr. Ingrida Danėlienė pateikia reikšmingų pasvarstymų apie tokius atvejus, kai tarptautinė ir Europos Sąjungos teisė gali būti Konstitucijos aiškinimo šaltinis.

Tuo tarpu istorinis tyrimo metodas leidinyje labai sėkmingai pritaikytas apžvelgiant konstitucinės kontrolės idėjos atsiradimą ir virsmą Lietuvoje 1918–1940 m. (II skyriaus „Konstitucinio Teismo įsteigimas“ 1 skirsnis). Čia apžvelgiamos tarpukario Lietuvoje galiojusios konstitucijos, ypač daug dėmesio skiriama siekiui užtikrinti Konstitucijos viršenybę. Istorinių motyvų, be kita ko, esama ir šio skyriaus 2 skirsnyje „Konstitucinės kontrolės“ vizija 1988–1990 m.“, kuriame analizuojamos tuo laikotarpiu parengtų Konstitucijos projektų nuostatos dėl konstitucingumo priežiūros vykdymo.

Apžvelgus leidinio struktūrą, galima teigti, kad monografijos dalys – skyriai – sudaro darnią visumą. Pradėdami nuo chrestomatinių

tiesų apie Konstitucijos sampratą ir Konstitucijos viršenybės principo, kaip konstitucinės kontrolės pagrindo, apžvalgos (I skyrius), toliau autoriai analizuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijoje įtvirtinto konstitucinės kontrolės instituto ištakas – „konstitucinės kontrolės vizijos“ susiformavimą (II skyrius). Konstitucinio Teismo, kaip savarankiško ir nepriklausomo teismo, statusui atskleisti skirtas monografijos III skyrius. Konstitucinio Teismo įgaliojimų ribos – IV skyriaus objektas. Tenka konstatuoti, kad išties stokojama mokslo darbų, bent kiek visapusiškiau, nuosekliau ir išsamiau atskleidžiančių, pagal kuriuos parametrus Konstitucinis Teismas tiria įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktį Konstitucijai – šie ir tokie klausimai kaip leigslatyvinė omisija, Konstitucinio Teismo išvados aptariamai IV skyriuje „Konstitucinio Teismo įgaliojimų ribos“. Beveik neturime ir mokslinių tyrimų, kuriuose būtų visapusiškai ir nuosekliai analizuojamos konstitucinės doktrinos reinterpretavimo problemos, tyrinėjamos aplinkybės, lėmusios esminius konstitucinės doktrinos pokyčius. Daugelį atsakymų į šiuos klausimus galime surasti monografijos V skyriuje „Oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo problemos“.

Pastebėtina ir tai, kad monografijos autoriai, reaguodami į naujausias teisėkūros aktualijas, susijusias su Konstitucijos pakeitimais, leidinyje pateikia konstitucinės doktrinos pokyčių pavyzdžių. Vienas tokių atvejų – į konstitucinę justiciją 2019 m. įvestas individualus konstitucinis skundas, sąlygojęs Konstitucinio Teismo pozicijos pokytį, kai kreipiamasi dėl negaliojančio teisės akto konstitucingumo (p. 170–171 ir kt.). Paminėtina ir tai, kad šiame skyriuje galime rasti labai vertingų ir originalių prof. dr. Egidijaus Jarašiūno išvalgų apie jurisprudencinės konstitucijos susiformavimą. Tiesa, tam tikrų išvalgų apie, anot prof. dr. Dainiaus Žalimo, susiformavusį jurisprudencinės konstitucijos fenomeną (p. 45) randame ir leidinio I skyriuje „Konstitucijos samprata ir viršenybė“, kuriame analizuojamos dvi svarbios Konstitucijos savybės – stabilumas ir gyvybingumas, tačiau tai jokiū būdu nelaikytina vengtinu teksto pasikartojimu ar dubliavimu, nes

skirtingi autoriai minėtas sąvokas aiškina atsižvelgdami į skirtingą kontekstą, ir tai skaitytojui suteikia galimybę suprasti visus įmanomus aptariamo klausimo aspektus. Paskutiniame – VI – leidinio skyriuje „Konstitucinių ginčų teiseną“ aptariai subjektai, turintys teisę kreiptis į Konstitucinį Teismą, Konstitucinio Teismo baigiamieji aktai, jų galiojimas ir teisinės pasekmės, atvejai, kai šie aktai gali būti aiškinami, ištaisomi, peržiūrimi ir kt. Vis tik svarstyтина, ar nebūtų buvę tikslingiau pirmiau aptarti minėtus klausimus, o leidinį užbaigti pamąstymais apie oficialiosios konstitucinės doktrinos reinterpretavimo problemas.

Vertinant monografijos turinį, pritarčina įvade išsakyta nuomonei, kad atliktuose moksliniuose tyrimuose išties dažnai remiamasi Konstitucinio Teismo jurisprudencija, konkrečiomis jo išnagrinėtomis bylomis ir jose priimtais nutarimais, išvadomis, sprendimais, tačiau dažniausiai tik pakartojamos šių aktų nuostatos, „<...> jų kritiškai nevertinant ir net nesuabejojant, ar Konstitucinio Teismo aktai yra tinkamai konstituciškai pagrįsti ir argumentuoti, ar nebuvo pagrindo Konstitucijos nuostatų aiškinti kitaip, negu jas išaiškino Konstitucinis Teismas“. Todėl monografijoje pateikti nagrinėtų bylų palyginimai, pokyčiai, autorių žodžiais tariant, reinterpretavimo (koregavimo) doktrinos tobulinimo pavyzdžiai (pavyzdžiui, p. 368–378) skaitytojui suteikia galimybę suvokti, kaip formuojama konstitucinė doktrina vienu ar kitu klausimu, kaip ji kinta, ir pan.

Labai reikšmingi ir monografijos skirsniai, kuriuose aptariai ir Konstitucinio Teismo dar nenagrinėti klausimai. Vienas iš tokių atvejų – Konstitucinio Teismo įgaliojimas spręsti, ar Respublikos Prezidento sveikatos būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas. Todėl monografijoje pateiktos įžvalgos šiuo³ ir kitais klausimais, kuriais tam tikrų konstitucinių nuostatų taikymo praktikos ir oficialios ar neoficialios konstitucinės doktrinos nėra, gali būti labai vertingos ir

³ IV.4.2. Konstitucinio Teismo išvada, ar Respublikos Prezidento būklė leidžia jam ir toliau eiti pareigas.

pačiam Konstituciniam Teismui ateityje, jei toks klausimas taptų šio Teismo nagrinėjimo objektu.

Monografijoje randame tam tikra prasme dar drąsesnių išvalgų, kai pasisakoma ne tik apie tuos teisės aktus, kurių atitiktį Konstitucijai Konstitucinis Teismas jau tyrė, bet ir apie tokius, kurių konstitucingumas dar nebuvo nagrinėtas. Antai prof. dr. Vytautas Sinkevičius (IV.2. „Parametrai, pagal kuriuos tiriama įstatymų ir kitų teisės aktų atitiktis Konstitucijai“, p. 241–243) įtaigiai ir įdomiai nagrinėja atvejį, kuris, pasak autoriaus, suponuoja naują pagrindą diskutuoti, <...> ką reiškia Konstitucinio Teismo suformuluota doktrininė nuostata, kad „Konstitucijoje tiesiogiai nustatčius konkrečios valstybės valdžios institucijos įgaliojimus, viena valstybės valdžios institucija negali iš kitos perimti tokių įgaliojimų, jų perduoti ar atsisakyti, o kita institucija negali šių įgaliojimų perimti“.⁴

Vertinant leidinio stilių, pabrėžtina, kad, nors monografija parengta ir ne vieno autoriaus, išlaikyta vieninga leidinio stilistika, tekstas nuoseklus ir sklandus, mintys dėstomos suprantamai ir logiškai. Be abejo, paminėtina ir tai, kad, rengiant leidinį, buvo apžvelgta ir panaudota labai gausi norminė medžiaga (Konstitucija, Konstitucinio Teismo įstatymas, kiti įstatymai, susiję su konstituciniais ginčais, taip pat Seimo statutas), Konstitucinio Teismo aktai (nutarimai, sprendimai, išvados), specialioji literatūra (Lietuvos ir užsienio autorių moksliniai straipsniai, mokslo studijos, monografijos ir kt.).

Galima teigti, kad monografija „Konstituciniai ginčai“ yra ilgai lauktas leidinys, kuriame iš esmės galima rasti atsakymus į daugelį klausimų, susijusių ir su pačia Konstitucija, ir su jos veikimo užtikrinimu valstybės ir visuomenės gyvenime. Ir tai yra labai svarbu, nes Konstituciją suvokiant kaip aukščiausiąją teisę, kaip visos teisės sistemos branduolį, o Konstitucijos viršenybę teisės sistemoje bei konstitucinį teisėtumą laikant vienais svarbiausių demokratinės ir teisinės

⁴ Aptariamuoju atveju nagrinėjamas Respublikos Prezidento 2019 m. rugpjūčio 26 d. dekretas Nr. 1K-55 „Dėl Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko pavadavimo“.

valstybės postulatų, tokių žinių, informacijos ir suvokimo stygius gali būti viena iš priežasčių, sąlygojančių teisinio nihilizmo apraiškas, tuo pačiu lemiančias ir valstybės pažangos negalimumą. Todėl neabejotina, kad monografija, nors ir skirta teisės mokslininkams, besidomintiems konstitucine teise, konstitucine justicija, gali būti labai naudinga ir valstybės valdžios institucijų pareigūnams ir darbuotojams, įskaitant ir Konstitucinio Teismo teisėjus, taip pat politologams bei istorikams.